

Dr hab. Urszula Kowalczuk, prof. ucz.

Warszawa, 28 lutego 2022 r.

Zakład Literatury i Kultury

Drugiej Połowy XIX Wieku

ILP, Wydział Polonistyki UW

Opinia promotorska o rozprawie doktorskiej Pani mgr Magdaleny Krzyżanowskiej

Ekspresja – doświadczenie – uczestnictwo.

Bohaterowie polskiej prozy lat 1864-1918 w świecie dźwięków

Rozprawa Pani mgr Magdaleny Krzyżanowskiej *Ekspresja – doświadczenie – uczestnictwo. Bohaterowie polskiej prozy lat 1864-1918 w świecie dźwięków* jest nowatorską i dojrzałą propozycją naukową, mającą znaczenie dla rozwoju badań literaturoznawczych nad literaturą drugiej połowy XIX i początku XX wieku, która do tej pory nie była w takim zakresie badana z uwzględnieniem problematyki audialnej. Obszar problemowy i metodologiczny pracy został wyznaczony przez trzy główne, ściśle ze sobą połączone pytania o: możliwości i pożytki analizowania literatury wskazanego czasu uprzywilejowującego ich wymiar dźwiękowy; znaczenie odwołań literackich do dźwięków i słuchania oraz ich wpływ na zagadnienia związane z podmiotowością; najbardziej zasadne i skuteczne sposoby badawczego opracowania zagadnień dźwiękowych. W szerszym wymiarze takie podejście ma charakter komplementarny wobec *visual studies* i antropologii zmysłów z jednej strony, a z drugiej – wobec prac skoncentrowanych na kwestiach muzycznych, ale też się od nich znacząco różni.

Odpowiedź na postawione w rozprawie pytania wymagała rozległych lektur, pogłębionej wiedzy historycznoliterackiej, a przede wszystkim solidnego ugruntowania metodologicznego. Dlatego rozprawę Pani mgr Krzyżanowskiej wyróżnia równowaga między zainteresowaniem teoretycznymi podstawami badań a ich praktycznym zastosowaniem i sprawdzeniem w analizach tekstowych. Oba porządki pracy przynoszą interesujące efekty poznawcze.

Sound studies, w obrębie których mieści się perspektywa badawcza pracy, mają charakter interdyscyplinarny i dają bardzo rozmaite możliwości, spośród których nie wszystkie są w jednakowym stopniu użyteczne dla literaturoznawców. Różnorodność wiąże się też z

niespójnością terminologiczną, wymagającą dodatkowych ustaleń, rozróżnień czy wyborów. Z tego względu w rozprawie określenie i wypracowanie narzędzi badawczych adekwatnych do analiz i interpretacji polskiej prozy lat 1864-1918 stanowiło bardzo ważne i owocnie zrealizowane zadanie. Atutem pracy w tym zakresie jest definicyjna i pojęciowa precyzja, umiejętność zharmonizowania wniosków płynących ze studiów obcojęzycznych i polskich, odwaga podejmowania decyzji nieoczywistych, trafność argumentacji, swoboda poruszania się po bardzo szerokim i niejednorodnym polu badawczym, konsekwencja w podejmowaniu kwestii ściśle związanych z przyjętymi celami i założeniami. Usytuowanie własnych badań w kręgu audioantropologii nie jest tu zatem powierzchowną deklaracją, lecz zostało solidnie przygotowane, uzasadnione i obwarowane konkretnymi rozstrzygnięciami. W gruncie rzeczy w rozprawie udokumentowany został ogromny wysiłek opisu i weryfikacji potencjału i ograniczeń trendów współczesnych badań związanych z dźwiękami. Inspiracje rodzime i obce (uwzględnione w bardzo szerokim zakresie) nigdy nie są tu traktowane w sposób automatyczny, lecz są wyzyskiwane twórczo i wspierają autorskie pomysły.

Za równie cenne uznają praktyczne efekty zastosowania ustaleń metodologicznych. Nie byłoby to możliwe bez wszechstronnej znajomości prozy polskiej pokolenia pozytywistów i modernistów. Jej analizy pozwoliły na określenie badawczych priorytetów oraz kategorii problemowych (ekspresja – doświadczenie – uczestnictwo) reprezentatywnych dla podejmowanych zagadnień audialnych odniesionych do tego konkretnego materiału literackiego. Odnalezienie najpełniejszego zestawu zabiegów twórczych z nimi skorelowanych zadecydowało o koncentracji uwagi badawczej na twórczości Bolesława Prusa, Marii Konopnickiej i Władysława Stanisława Reymonta, co pozwoliło też wykazać, w jakim stopniu przemiany i przekroczenia formuły realizmu sprzężone z modernizowaniem się polskiej prozy można powiązać z jej wymiarem dźwiękowym. Przedstawione analizy ukazują spektrum możliwości w tym zakresie i dostarczają rozwiązań, które mogłyby być zastosowane w odniesieniu do innych tekstów i autorów współczesnych omawianym.

Dzięki inwencyjnemu podejściu w rozprawie zaproponowano nowe odczytania pozornie dobrze już opisanych powieści i krótkich form prozatorskich, przełamano związane z nimi schematy myślowe i ukazano ich aspekty dotychczas marginalizowane lub pomijane. Szczegółowość analiz spowalnia niekiedy dynamikę wywodu, ale to one gwarantują rzetelność ustaleń i dają podstawy do trafnego porządkowania strategii tekstowych funkcjonalizujących dźwięki w omawianych utworach. Właśnie ta dbałość o stałe syntetyzowanie analiz staje się

podbudową uogólnień, mogących służyć rozszerzaniu badań na inne utwory tego okresu polskiej literatury.

Dobrze zauważalną cechą rozprawy jest spójność i klarowność wywodu, co przy tak rozległym i zróżnicowanym materiale literackim wymagało dobrego opanowania warsztatu polonistycznego, ogromnej dyscypliny stylistycznej, umiejętności sukcesywnego scalania wątków, podsumowywania wniosków, uzasadniania powrotów do konkretnych tekstów. Na podkreślenie zasługuje też wyraźne zaznaczanie relacji autorskich rozpoznań do zastanego stanu wiedzy, umiejętne eksponowanie własnej perspektywy połączone z szacunkiem dla cudzych propozycji. Przy ogólnie bardzo wysokim poziomie rozprawy za najlepsze i potencjalnie najbardziej służące dalszym badaniom w tym zakresie uznaję ustalenia dotyczące „narracji dźwiękowej”, „punktu słyszenia”, „audiosfery czasu”, klasyfikacji odgłosów, wieloaspektowości komunikacyjnej i integracyjnej funkcji dźwięków, rozróżnienia między „pejzażem dźwiękowym” a „audiosferą”.

Poza już wymienionymi pożytkami pracy warto wskazać, że wypracowane zostały w niej podstawy do włączenia polskich badań nad literaturą lat 1864-1918 w intensywniej niż w Polsce rozwijające się badania zachodnie nad audialnością (czy szerzej – dźwiękami).

Wskazane walory rozprawy, świadczące o inwencji i samodzielności w wyznaczaniu i rozwiązywaniu zadań badawczych, sprawiają, że spełnia ona kryteria doktoratu i może być skierowana do recenzentów.

Urszula Kowalczyk